

ПЕДАГОГІКА

УДК 378.091.12:005.963.2-051(043.5)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-2-35>

Оксана ІВАНИЦЬКА,
 orcid.org/0000-0002-5947-314X
 доцент кафедри іноземних мов

*Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка»
 (Львів, Україна) kseniaivanytska@ukr.net*

МЕНТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ (ЗВО) В УКРАЇНІ

У статті на основі теоретико-методологічного потенціалу праць учених педагогів, психологів і соціологів здійснено дослідження ролі менторської діяльності у процесі соціальної адаптації студентів ЗВО в Україні.

Доведено, менторський супровід, за умов студентоцентристського підходу, дає можливість студенту визначити і сформулювати навчальну траєкторію, відповідно до індивідуальних потреб, а також, реалізувати свої потреби у соціально-культурному житті нового середовища і уникнути морально-психологічного та фізичного «вигорання», зневіри у власних силах і у правильності вибору.

Зазначено, що завданням ментора, поряд зі сприянням в опануванні освітньої програми, є інтегрування усіх, без винятку, студентів, в нове культурне середовище, зокрема, студентів з особливими потребами, обмеженими фізичними можливостями, іноземців, студентів з числа внутрішньо переміщених осіб. Важливим є знайомство з самим закладом освіти (бібліотеки, комп'ютерні класи, їдальні, центри дозвілля тощо), з новим місцем проживання (кампуси, гуртожитки), а іногородніх студентів – з містом та ментально-культурними особливостями регіону.

Зазначено, що Від активної життєдіяльності студентів ЗВО залежить не лише їх особистісно-культурний розвиток, а й рівень комунікації в межах освітнього середовища та оволодіння освітньо-фаховими компетентностями, що впливатиме на їх затребуваність в сучасному професійному просторі.

Акцентовано увагу на тому, Україна часто обирала європейську модель розвитку управлінської і правової системи. Після отримання Магдебурзького права державне управління в Україні намагалися побудувати за європейською моделлю у багатьох містах. Цю ідею активно підтримували громадяни різних соціальних прошарків.

Аргументовано, що соціальна адаптація усіх категорій студентів закладів вищої освіти є одним із важливих завдань адміністрації ЗВО, що повинно активно реалізуватися через впровадження у закладах вищої освіти менторських програм супроводу студентів, адже це важливий крок для повноцінного оволодіння студентом освітньою програмою та для належного набуття фахових компетентностей. Досвідчений ментор стане активним помічником і координатором при виборі навчальних дисциплін і формуванні індивідуальної освітньої траєкторії, а також, зможе спрямувати вектор особистісного розвитку студента в ціннісно-правомірну площину.

***Ключові слова:** менторська діяльність, ментор, соціалізація, соціальна адаптація, освітнє середовище, студентоцентризм, морально-психологічна адаптація.*

Oksana IVANYTSKA,
 orcid.org/0000-0002-5947-314X

*Associate Professor of the Department of Foreign Languages
 Institute of Humanities and Social Sciences of Lviv Polytechnic National University
 (Lviv, Ukraine) kseniaivanytska@ukr.net*

MENTORING ACTIVITIES IN THE PROCESS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS (HEIS) STUDENTS SOCIAL ADAPTATION IN UKRAINE

In the article, based on the theoretical and methodological potential of the academic pedagogues, psychologists and sociologists works, the role of mentoring in the process of higher education students social adaptation in Ukraine is investigated.

It has been proven that mentoring support, under the conditions of a student-centered approach, enables the student to determine and form an educational trajectory in accordance with individual needs, as well as to realize his/her needs in the social and cultural life of a new environment and to avoid moral, psychological and physical «burnout», despair in one's own strength and in the correctness of the choice.

It is noted that the mentor's task, along with assisting in mastering the educational program, is the integration of all students, without exception, into a new cultural environment, in particular, students with special needs, limited

physical capabilities, foreigners, and internally displaced students. It is important to get acquainted with the educational institution itself (libraries, computer classes, canteens, leisure centers, etc.), with the new place of residence (campuses, dormitories), and for out-of-town students with the city and the mental and cultural features of the region.

It is noted that not only their personal and cultural development depends on the higher educational institutions students active life, but also the level of communication within the educational environment and the mastery of educational-professional competences, which will affect their demand in the modern professional space.

Attention is focused on the fact that Ukraine often chose the European model of the administrative and legal system development. After receiving the Magdeburg Law, public administration in Ukraine was tried to be built according to the European model in many cities. This idea was actively supported by citizens of various social strata.

It is argued that the social adaptation of all categories of higher educational institutions students is one of the important tasks of higher educational institutions administration, which should be actively implemented through the mentoring programs introduction to accompany students at higher educational institutions, because this is an important step for the student to fully master the educational program and for the proper acquisition of professional competences. An experienced mentor will become an active assistant and coordinator in the selection of educational disciplines and the formation of an individual educational trajectory, and will also be able to direct the vector of the student's personal development in the value-legal plane.

Keywords: *mentoring activity, mentor, socialization, social adaptation, educational environment, student-centeredness, moral-psychological adaptation.*

Постановка проблеми. Розвиток інноваційних технологій в сучасному освітньому просторі диктує свої умови і особливості організаційних процесів та підходів до реалізації освітніх програм студентами закладів вищої освіти (ЗВО).

Реалії сьогодення в Україні вказують на необхідність модернізації освітнього середовища, з метою зменшення процесу еміграції молоді, потенційних професійних кадрів, що, на жаль, є активним процесом в умовах війни росії проти України.

Належний адаптаційний процес студентів у ЗВО на основі студентоцентристського підходу, допомагає уникнути морально-психологічного та фізичного «вигорання» і зневіри молоді у власних силах і у правильності вибору. Менторський супровід, за таких умов, дає можливість студенту визначити і сформуванати навчальну траєкторію, відповідно до індивідуальних потреб, а також, реалізувати свої потреби у соціально-культурному житті нового середовища.

Аналіз основних досліджень. Для всебічного аналізу і осмислення вказаної проблематики доцільно опиратися на теоретико-методологічний потенціал праць учених педагогів, психологів, соціологів, а саме: К. Андросович, К. Булкина, Г. Волнушкіна, Т. Довженко, Ю. Зарюгіна, Н. Карлова, І. Котенєва, Лучко, І. Небитова, Т. Спіріна, В. Шищенко та інших.

Їхні наукові концепції сприяли тому, що в межах педагогіки, соціології, психології формується новий підхід до розуміння методики соціалізації студентів закладів вищої освіти в освітньому просторі та соціокультурних реаліях за умов сучасних викликів.

Мета статті полягає у поглибленні дослідження ролі менторської діяльності у процесі соціальної адаптації студентів ЗВО в Україні.

Виклад основного матеріалу. Кожна людина з народження проходить усі етапи соціалізації як особа, індивід і особистість. На кожному етапі розвитку, за цей процес відповідають окремі особи та організації (батьки, вчителі, викладачі, колеги тощо). Під час навчання у закладі вищої освіти до цього процесу, разом з представниками ЗВО, активно долучаються ментори.

Менторська діяльність в Україні здебільшого набула розвитку в загальноосвітніх навчальних закладах. Щодо ЗВО, то цей напрям виокремлюється у самостійну сферу і відмежовується від наставництва та тьюторства, з якими його тривалий час ототожнювали.

Менторський супровід студентів допомагає їм активно взаємодіяти з оточенням на новому етапі особистісної соціалізації.

Соціалізація особи розглядається як єдність адаптації та активності особистості: засвоєння норм і цінностей соціального середовища відбувається у взаємозалежності і взаємозв'язку з активністю індивіда (Волнушкіна, 2016: 107–116).

Соціальна адаптація трактується науковцями як процес активної взаємодії індивіда і середовища з метою досягнення оптимального рівня їх функціонування та відповідності один одному, а результатом цього процесу є адаптованість, тобто такий стан, у якому індивід і середовище можуть співіснувати, взаємодіяти відповідно до особливостей один одного (Лучко, 2019: 17).

Від активної життєдіяльності студентів ЗВО залежить не лише їх особистісно-культурний розвиток, а й рівень комунікації в межах освітнього середовища та оволодіння освітньо-фаховими компетентностями, що впливатиме на їх затребуваність в сучасному професійному просторі.

К. С. Андросович, до основних елементів структури адаптації відносить: пізнавальний ком-

понент й психічну переорієнтацію, зазначаючи, що пізнавальний компонент передбачає сприйняття й тлумачення ситуації, що виникла, а відтак адаптації та охоплює засвоєння нових форм поведінки, норм, цінностей, правил нового оточення. Зазначається, що саме цей компонент залежить від установок, особливостей когнітивної сфери індивіда, наприклад, від того, наскільки він є когнітивно простим чи складним, його загального інтелектуального рівня розвитку, від особливостей таких його психічних функцій, як: увага, мислення, загальна рухливість й сила нервової системи (Андросович, 2015: 36).

Звичайно, особистісні установки індивіда є основою його соціалізації. Що стосується молоді, то ціннісні установки і орієнтації, які сформувалися в них в період дитинства та юності під впливом оточення, будуть визначати вектор соціалізації в період навчання у ЗВО, а в подальшому, у професійній діяльності.

Ідеальним є варіант, коли зазначені установки особистості мають правомірний вектор, але часто трапляється, що особа формує свої життєві ціннісні установки у напрямі девіантної поведінки, або ж, навіть, протиправної.

З такими випадками повинні працювати фахівці психологи, представники правоохоронних органів, зокрема, ювенальної поліції тощо.

Щодо активної ціннісної соціалізації студентів ЗВО, то науковці зазначають, що процес адаптації студента-першокурсника до умов навчання у вищому навчальному закладі – це прийняття норм нового соціального середовища, внутрішнє та зовнішнє ставлення до цих норм та включення до системи міжособистісних стосунків у групі. Тому, процес адаптації студентів у вищому навчальному закладі можна розглядати як комплексну проблему, адже їм доводиться пристосовуватись до зміни відпочинку і праці, до нової системи навчання та входження в новий колектив (Спіріна, Зарюгіна, 2014: 182–184).

В науковій та довідковій літературі до тлумачення терміну «менторство» дослідники підходять з позиції наставництва, соціального реабілітолога, помічника у певній діяльності тощо. Зазвичай, кожен з цих підходів має раціональне обґрунтування і власну ціннісну позицію.

Менторство є тривалим процесом створення довірливих, особистісно зацікавлених взаємин між ментором і підопічним, що спрямований на досягнення у останнього суттєвої динаміки в удосконаленні знань, мислення, практичних дій, з метою його професійного становлення як цілісної особистості фахівця (Довженко та ін., 2021: 77–87).

Нові ролі викладача закладу вищої освіти в сучасних умовах, урахувавши світовий досвід, полягають в соціально-гуманітарній сфері як інтерпретатора інформації, комунікатора, модератора, фасилітатора, тьютора, ініціатора навчальних та творчих дій, генератора ідей, координатора, наставника (Котенєва, Карлова, 2021: 338–347).

На нашу думку, ментор – це досвідчений і надійний наставник чи консультант, який може бути працівником закладу вищої освіти, або інших організацій чи підприємств та який, отримуючи заробітну плату і виконуючи свої посадові обов'язки, надає консультації студентам, психологічну та організаційну підтримку, координує студентські проекти у визначених напрямках (ІТ, економіка тощо), сприяє розвитку загальних компетентностей з метою забезпечення комфортного навчального середовища, та підвищення рівня академічної успішності.

Виділяють чотири ключові компетенції, які будуть корисними, якщо особа хоче бути успішним ментором (Булкіна, 2023): 1. Експертиза, яка дає змогу давати поради, та керівництво на основі власного досвіду. 2. Комунікаційні навички, щоб слухати уважно, ставити запитання, висловлювати свої думки та ідеї чітко та ефективно, а також давати зворотний зв'язок. 3. Уміння заохочувати розвиток і розуміння процесу навчання, щоб допомогти своєму менті засвоювати нові знання. 4. Уміння встановлювати цілі, адже структурування процесу розвитку є надважливим завданням.

Важливо пам'ятати, що кожна особистість – індивідуальна і потреби в неї теж відрізняються від інших. Ці особливості можуть проявлятися на особистісному емоційно-психологічному рівні, а можуть бути фізично-фізіологічними.

Мова йде про соціальну адаптацію студентів з обмеженими фізичними можливостями.

В цивілізованому соціумі не повинні виникати питання про неможливість подолання перешкод, які є на шляху повноцінного розвитку таких людей, зокрема і освітнього. Сучасні технології дозволяють зробити комфортним процес навчання в ЗВО з позиції матеріально-технічного забезпечення, а новаторські підходи, зокрема, менторський супровід – з позиції культурно-психологічної адаптації.

Соціальна адаптація особистості з обмеженими фізичними можливостями – це процес активної взаємодії особистості з обмеженими фізичними можливостями і середовища з метою досягнення оптимального рівня їх функціонування та відповідності один одному, позитивним результатом чого є

здатність особистості до самореалізації, розкриття свого потенціалу, а також створення умов для прогресивних змін середовища (Лучко, 2019: 48).

Найважливішим завданням ментора, поряд зі сприянням в опануванні освітньої програми, є інтегрування студентів з особливими потребами разом з іншими категоріями студентів, в нове культурне середовище. Мова йде про знайомство з самим закладом освіти (бібліотеки, комп'ютерні класи, їдальні, центри дозвілля тощо), з новим місцем проживання (кампуси, гуртожитки), а іногородніх студентів – з містом та ментально-культурними особливостями регіону.

Також, за таким підходом потрібно здійснювати менторський супровід іноземних студентів, але вже із залученням представників кафедри іноземної мови ЗВО, для налагодження повноцінної комунікації.

Окремо варто акцентувати увагу на студентах, що є з числа внутрішньо переміщених осіб. Від початку повномасштабного вторгнення росії на територію України, кількість таких студентів значно зросла, порівняно з періодом від 2014 року. Важливо пам'ятати, що таких студентів не потрібно показово виокремлювати серед інших, а навпаки, не акцентувати увагу на певних психологічно травматичних для них аспектах, адже більшість з них пережили окупацію, жахи активних бойових дій. До цього процесу варто залучати фахівців психологів як в межах ЗВО, так і запрошених представників психологічних служб.

Сьогодні актуалізувалося питання академічної мобільності студентів в міжнародному освітньому просторі. Законні обмеження виїзду за кордон для певної категорії студентів (повнолітні чоловіки) не повинна унеможливити

процес їх академічного спілкування. Ментори повинні сприяти такій комунікації, шляхом онлайн конференцій, скласти перелік заходів, що будуть цікавими студентам певних освітніх напрямів, на яких можлива онлайн присутність. Це дасть змогу не відчувати себе відірваним від міжнародної спільноти студентів та майбутніх фахівців і сприятиме активному оволодінню практичними професійними навиками через обмін досвідом.

Зауважимо, що менторство є корисним досвідом для самих менторів, а не тільки допомога студентам.

Ментора – це діяльність «win-win», у якій виграють обидві сторони. Від взаємодії з молодію особою студентом, який тільки починає свій шлях, ментор може поглянути на одну й ту ж ситуацію з іншої сторони, особливо корисно з огляду на його досвід у конкретній сфері. Тож це можливість пошуку інсайтів, відкриттів, свіжий погляд (Портал, 2023).

Висновки. Отже, соціальна адаптація усіх категорій студентів закладів вищої освіти є одним із важливих завдань адміністрації ЗВО, що повинно активно реалізуватися через впровадження у закладах вищої освіти менторських програм супроводу студентів, адже це важливий крок для повноцінного оволодіння студентом освітньою програмою та для належного набуття фахових компетентностей.

Досвідчений ментор стане активним помічником і координатором при виборі навчальних дисциплін і формуванні індивідуальної освітньої траєкторії, а також, зможе спрямувати вектор особистісного розвитку студента в ціннісно-правомірну площину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волнушкіна Г. В. Соціально-психологічні особливості процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Том 9. Випуск 9, 2016. С. 107–116.
2. Лучко Ю. І. Соціальна адаптація студентів з обмеженими фізичними можливостями в умовах інклюзивного освітнього простору : монографія. К. : ТАЛКОМ, 2019. 244 с.
3. Андросович К. С. Психологічні чинники соціальної адаптації першокурсників в умовах освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу. *Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук*. Сєверодонецьк, 2015. 274 с.
4. Спіріна Т. П., Зарюгіна Ю. Є. Особливості адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 32, 2014. С. 182–184.
5. Довженко Т. О., Небитова І. А., Шищенко В. О. Роль менторства у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи. *Теорія та методика навчання та виховання*, 2021. № 51. С. 77–87.
6. Котенева І. С., Карлова Н. М. Сучасні ролі викладача закладу вищої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. № 1 (339), 2021. С. 338–347.
7. Булкіна К. Менторство як інструмент розвитку: що це й навіщо? *Харківський кластер інформаційних технологій*. 2023. <https://it-kharkiv.com/gajd-vid-mentorKy-uitop/>.
8. Портал ГУРТ. *Менторство «win-win»: до чого готуватися та як не стати баластом*. 2023. <https://gurt.org.ua/news/informator/88608/>.

REFERENCES

1. Volnushkina H. V. (2016). Cotsialno-psykholohichni osoblyvosti protsesu adaptatsii studentiv do navchannia u vyshchomu navchalnomu zakladi. [Socio-psychological features of the process of adaptation of students to study in a higher educational institution]. Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Tom 9. Vypusk 9. S. 107–116. [in Ukrainian].
2. Luchko Yu. I. (2019). Sotsialna adaptatsiia studentiv z obmezhenymy fizychnymy mozhlyvostiamy v umovakh inkluzyvnoho osvithnoho prostoru : monohrafiia. [Social adaptation of students with limited physical capabilities in the conditions of an inclusive educational space: monograph]. K. : TALKOM. 244 s. [in Ukrainian].
3. Androsovykh K. S. (2015). Psykholohichni chynnyky sotsialnoi adaptatsii pershokursnykiv v umovakh osvithnoho seredovyshecha profesiino-tekhnichnoho navchalnoho zakladu. [Psychological factors of social adaptation of first-year students in the conditions of the educational environment of a vocational and technical educational institution]. Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata psykholohichnykh nauk. Sievierodonetsk. 274 s. [in Ukrainian].
4. Spirina T. P., Zariuhina Yu. Ye. (2014). Osoblyvosti adaptatsii studentiv-pershokursnykiv do umov navchannia u vyshchomu navchalnomu zakladi. [Peculiarities of adaptation of first-year students to the conditions of study in a higher educational institution]. Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Vypusk 32. S. 182–184. [in Ukrainian].
5. Dovzhenko T. O., Nebytova I. A., Shyshenko V. O. (2021). Rol mentorstva u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly. [The role of mentoring in the professional training of future primary school teachers]. Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia. № 51. S. 77–87. [in Ukrainian].
6. Kotienieva I. S., Karlova N. M. (2021). Suchasni roli vykladacha zakladu vyshchoi osvity. [Modern roles of a teacher at a higher education institution]. Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. № 1 (339). S. 338–347. [in Ukrainian].
7. Bulkina K. (2023). Mentorstvo yak instrument rozvytku: shcho tse y navishcho? [Mentoring as a development tool: what is it and why?]. Kharkivskiy klaster informatsiinykh tekhnolohii. <https://it-kharkiv.com/gajd-vid-mentorky-uitop/>. [in Ukrainian].
8. Portal HURT. (2023). Mentorstvo «win-win»: do choho hotuvatysia ta yak ne staty balastom. [Win-win mentoring: what to prepare for and how not to become a ballast]. <https://gurt.org.ua/news/informator/88608/> [in Ukrainian].